

ENDÜSTRİLEŞME VE SOSYAL POLİTİKA ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Buğra Yıldırım¹

“Zavallıyı koruyunuz çünkü o güvenilmez ve eğreti yaşam koşulları sonucu her gün yeni bir hakkından vazgeçmeksizin zenginlerle başa çıkamaz. Onların birbirleri ile rekabeti sonucu değil, çalışmaları karşılığı ulusal gelirden hak ettikleri payı yasalarla, sözleşmelerle elde etmelerini sağlayınız; zavallıyı koruyunuz; çünkü biraz dinlenmeyi tanımak için desteğe ihtiyacı var; zavallıyı koruyunuz, eğer endüstrileşmenin meyvelerini vermesini istiyorsanız. Çünkü bu zavallı tüketicilerin en önemlisidir...”

Sismondi

ÖZET

Sosyal politika anlam ve kavram olarak üzerinde çok tartışılan konulardan biridir. Endüstrileşme ise dünyanın siyasal, sosyal ve ekonomik tarihinde önemli bir geçiş dönemidir. 18. yüzyıl boyunca Avrupa’da yaşanan şiddetli sınıf çatışmalarının ülkelerin varlığını tehdit eder duruma gelmesi, devletleri endüstrileşmenin beraberinde getirdiği sosyal sorunlara müdahale etmek zorunda bırakmıştır. Zamanla devletin sosyal sorunlara müdahalesinin artması sosyal politikaların gelişimine zemin hazırladı. Daha sonra sosyal politikalar, 1.ve 2. Dünya Savaşları’nın yıkıcı etkisi nedeniyle toplumsal düzeni korumak amacıyla ortaya konulan politikalar oldu. Sosyal politika geleneksel şekilde toplumsal refah ve iyiliğe katkıda bulunan birtakım politikalar ve uygulamalar ile ilgilidir. Geleneksel sosyal politika çalışması sosyal sorunlar, refah devleti ve onun temel sosyal hizmetlerini kapsar. Diğer taraftan endüstrileşme ve sosyal politika arasındaki ilişki; insanoğlunun üretime başlamasından beri süregelenmiştir. Dolayısıyla çalışmanın amacı endüstrileşme ve sosyal politikalar arasındaki ilişkiyi ortaya

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, e-posta: bugrayildirim58@gmail.com

koymaktır. İlaveten, İnsan emeğine ilişkin en büyük değişmeler endüstrileşme ile başlar. Endüstrileşme birçok açıdan yeniliktir. Makale bir yönüyle de endüstrileşme ile birlikte sosyal politikaların gelişimine zemin hazırlayan etmenlerden feodalitenin çöküşü ve coğrafi keşifleri kısaca gözden geçirme kaygısı taşımaktadır.

Anahtar sözcükler: Sosyal politika, endüstrileşme, sosyal hizmet.

AN ASSESSMENT ON THE RELATIONSHIP BETWEEN INDUSTRIALIZATION AND SOCIAL POLICY

ABSTRACT

Social policy's meaning and concept is one of the most debated topics. Industrialization is an important transition period in the political, social and economic history of the world. The states had to intervene in social problems which brought about by industrialization because of violent class struggles in Europe during the 18th century threatened the existence of the countries. Over time, the increase of state intervention in social problems have laid to the groundwork of social policies. Then, Social policies were created to protect the social order because of devastating effects of the First and Second World Wars. Social policy is concerned with a number of policies and applications that have traditionally contributed to social welfare and well-being. Traditional social policy work includes social problems, the welfare state and its basic social services. On the other hand, the relationship between industrialization and social policy; it continues since human beings started production. Therefore, the aim of the study shows the relation between industrialization and the social politics. In addition, the greatest change interested in human labor begin with industrialization. Industrialization is innovation in many aspects. The article, on the other hand, carries a brief review of the collapse of feudalism and geographical discoveries, from the factors that set the stage for the development of social policies with industrialization.

Key words: Social policies, industrialization, social work.

GİRİŞ

Sosyal politika anlam ve kavram olarak üzerinde çok tartışılan konulardan biridir. Bugün bile sosyal politikanın doğuşu, ana argümanları, ilişkiye girdiği faktörler arasında bilim çevrelerince fikir ayrılıkları mevcuttur. Uygulama alanları ve sunum şekli itibari ile devletlerden devletlere, ulusal düzeyde hükümet dışı organizasyonlardan, uluslararası örgütlere kadar farklılıklardan söz etmek mümkündür. Sosyal politika üzerine kafa yoran bilim adamlarının kayda değer bir kısmı sosyal politikanın başlangıcını endüstrileşme, kapsamını ise endüstrileşme sonucu işçi sınıfının yaşadığı sorunlara müdahale stratejileri ile sınırlandırmaktadır.

Endüstrileşme dünyanın siyasal, sosyal ve ekonomik tarihinde önemli bir geçiş dönemidir. Bilhassa başarılı bir ekonomik devrim olmanın yanı sıra endüstrileşme toplumsal yapıda yoğun bir dönüşüm ve sefaletle de zemin hazırlamıştır. Endüstrileşmenin sağladığı dönüşüme toplumun bazı kesimlerinin tepki vermeye başlaması yeni sistemin insani özelliklerini çoğu araştırmacıya sorgulatmıştır. Endüstrileşmenin daha insancıl olarak faaliyet gösterebilmesi adına ise sosyal politikalar bir denge aracı olarak görülmeye başlamıştır.

Günümüzde bazı yazarlar sosyal politikayı sadece devlet tarafından uygulanan politikalar olarak tanımlar. Özellikle Kuzey Amerika'da sosyal politikanın toplumun bütün hassas gruplarını ilgilendiren bir alan olduğu görüşü hâkimdir. Oysa devlet dışındaki kurumlarında var olduğu ve sosyal politikaların sağlanması noktasında önemli katkılarının bulunduğunu gösteren çok geniş bir literatür mevcuttur. Ayrıca sosyal politikalar sadece devletler ya da ulusal hükümet dışı kurumlar tarafından ele alınan konular da değildir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), IMF, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler vb. kuruluşlarda sosyal politika kararları üzerinde etkili olmaya başlamıştır (Ersöz, 2003).

Geçmişte ise ünlü Alman düşünür Hegel devletin kendi varlığını koruması adına gerekli tedbirleri alacağını özellikle vurgulamıştır. Bu durumun devlet adına temel bir hak ve zorunluluk olarak görülmesi doğaldır. Eski çağlarda devletin varlığını sürdürmesinin yolu savaşlardan ve çetin mücadelelerden geçmektedir çünkü askeri bakımdan güçlü olan devletin yıkılması da zordur. Endüstrileşme ile birlikte devletin sorumluluk alanı genişlemiştir. Şenkal (2005)'a göre endüstrileşme ile birlikte devletler sadece dış tehditlerle karşı karşıya değil aynı zamanda sınıflar arası çatışmaları odağına taşıyan

iç tehditlerle de yüzleşmiştir. Özellikle Avrupa iç çekişme ve çatışmalara uzun yıllar maruz kalmıştır.

18. yüzyıl boyunca Avrupa'da yaşanan şiddetli sınıf çatışmalarının ülkelerin varlığını tehdit eder duruma gelmesi, devletleri endüstrileşmenin beraberinde getirdiği sosyal sorunlara müdahale etmek zorunda bırakmıştır. Zamanla devletin sosyal sorunlara müdahalesinin artması sosyal politikaların gelişimine zemin hazırlamıştır (Şenkal, 2005; Özaydın, 2008). Daha sonra sosyal politikalar, 1.ve 2. Dünya Savaşları'nın yıkıcı etkisi nedeniyle toplumsal düzeni korumak amacıyla ortaya konulan politikalar olmuştur (Titmuss, 1974). II Dünya Savaşından sonra Batı dünyasında ekonomik gelişmenin insan ve toplum temelli olarak ele alınmasında büyük bir işlev gören sosyal politika, en ileri ve modern uygulamalarını da bu dönemde ortaya koymuştur (Özaydın, 2008).

Talas (1992)'a göre sosyal politikanın bugünkü anlamına ve boyutlarına ulaşabilmesi için yüzyılların geçmesi, toplumların ekonomik, sosyal, siyasal ve ekinsel yapılarının köklü değişimlere ve dönüşümlere uğraması gerekmiştir. Çünkü yetimler, körler, akıl hastaları, yoksullar, engelliler, yaşlılar gibi kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan, profesyonel, sosyal, duygusal ve ekonomik bakım/destek hizmetlerine muhtaç olan bireylerin gereksinimlerini karşılamak, bütün toplumların karşılaştığı en önemli sorunlardan biri olmuştur (Zastrow, 1993). Aynı düzeyde olmamakla birlikte, bütün toplumlarda sosyal refah hizmetlerinin karşılanmasına yönelik bir fikir birliğinin doğuşunda hümanist ve hayırsever duygular yatmaktadır (Zastrow, 1993; Burden, 1998; Ersöz, 2003).

Genel olarak sosyal politika toplumsal oluşumları vurgulayan, toplumların ekonomik ve sosyal yapılarına bağlı olarak insanlar ve sınıflar arasındaki ilişkileri inceleyen özel bir alandır. Ezen ezilen temasının yayıldığı, güçlünün güçsüzü köleleştirdiği, sömürü kültürünün arttığı, toplumsal sınıfların doğmaya başladığı anlardan savaşımına kadar uzanan geniş bir yelpazedir. Bütün bu olgular toplum içinde yeni anlayışlar; yeni bir hukuk, yeni haklar, yeni özgürlükler, yeni çıkar ilişkileri ve yeni politikalar doğurur. Özetle endüstrileşmenin beraberinde getirdiği sosyal sorunlar ile sosyal politikaların gelişim zemini hızlanmıştır.

Sosyal politikaların gelişimi tetikleyen diğer unsurlar ise ulus devletin parçalanması, feodalitenin çöküşü ve kilisenin etkinliğinin azalması, reform hareketleri, coğrafi keşifler

ve artan zenginlik, toplum ve birey kavrayışı ile ihtiyaçların değişmesi olarak açıklanabilir. Aslında endüstrileşme ve sosyal politika arasındaki ilişki; insanoğlunun üretime başlamasından beri süregelen ve temelinde bireyin sarf ettiği emek gücü ile çalışma koşullarının iyileştirilmesi hususunda toplumsal mücadelenin yansımaları ile yoğrulmuştur. Dolayısıyla çalışmanın amacı endüstrileşme ve sosyal politikalar arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Makale bir yönüyle de endüstrileşme ile birlikte sosyal politikaların gelişimine zemin hazırlayan etmenlerden feodalitenin çöküşü ve coğrafi keşifleri kısaca gözden geçirme kaygısı taşımaktadır.

SOSYAL POLİTİKA KAVRAMI VE TARİHSEL ARKA PLAN

Latince socius ve politeia kelimelerinin birleştirilmesinden meydana gelen sosyal politika terimi ilk defa, 19. yüzyılın ilk yarısında Prof. Dr. Riehl tarafından kullanılmıştır. Alman bilim adamı Otto von Zwiedineck Südenhorst, 1911 yılında yazdığı sosyal politika adlı eseriyle bu bilim dalının teorisini ortaya atmıştır. Sosyal politika uzun yıllar ampirik bir şekilde ele alınmış ve daha ziyade hümanitarist ve ahlaki değer yargılarına dayandırılmıştır. Sosyal çatışmaları önlemeye yönelik tedbirler bütünlüğü olarak nitelendirilen sosyal politika bilimsel anlamda ilk kez 1870'lerde, Bismarck yönetimindeki Almanya'da uygulamaya konmuştur (Şenkal, 2005; Uğurlu, 2006).

Sosyal politika tedbirleri önceleri zor şartlar altındaki işçilerin durumunu düzeltmeye yönelik yani piyasa ekonomisi çerçevesinde çalışanlar ve çalıştıranlar arasında doğan menfaat çelişkilerini gidermeye yönelik tedbirler, diğer deyişle sosyal sınıfların mücadelesi karşısında düzeni korumaya yönelik politikalar olmuşsa da zamanla kapsamı ve uygulama alanı genişlemiştir (Fert, 2007). Sosyal politika, kısa zamanda büyük bir gelişme göstermiş, özellikle II. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda bilimsel yayınların ve araştırmaların konusunu oluşturmuştur. Günümüzde ise, sosyal politika hem alan hem de içerik bakımından oldukça geniş bir kavram halini almıştır. Kavram Kıta Avrupası'nda sosyal politika, Kuzey Amerika literatüründe ise sosyal refah politikası olarak kullanılmaktadır (Ersöz, 2003; Şenkal, 2005; Uğurlu, 2006).

Sosyal politika geleneksel şekilde toplumsal refah ve iyiliğe katkıda bulunan birtakım politikalar ve uygulamalar ile ilgilidir. Bu tanım genellikle devletin kurumları aracılığıyla sosyal refahı sağlamanın gerektiğini hatırlatır. Geleneksel sosyal politika çalışması sosyal sorunlar, refah devleti ve onun temel sosyal hizmetlerini kapsar (sağlık, konut,

eğitim, sosyal güvenlik ve kişisel sosyal hizmetler gibi). Ayırt edici akademik bir disiplin olması nedeniyle kendi kuramsal ve kavramsal çerçevesine sahiptir (Coffey, 2004). İlk olarak sosyal politika, belirli hedeflere ulaşmak için kamusal alanda kasıtlı bir eylemdir (Haan, 2007).

İkincisi, refah hedeflerine yöneliktir. Üçüncü olarak toprak reformu, iş programları, gıda yardımları, vergi giderleri, sağlık, eğitim ve sosyal koruma gibi geniş bir yelpazedeki politika araçları ve sektörleri aracılığıyla çalışır. Son olarak, sadece çeşitli kolektif aktörler tarafından uygulanan ve formüle edilen ulus - devlet ile sınırlı değil, aynı zamanda bölgeleri, yerleşim yerlerini, dernekleri ve ulus ötesi ve küresel aktörleri de içerir (Haan, 2007). Tanımlardaki benzerliklere rağmen literatürdeki pek çok kilit politika tartışması sosyal politikanın proaktif doğası ile ilgilidir. Yalnızca kusurların düzeltilmesi ya da eksikliklerin giderilmesinin sosyal politika kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğine dair anlaşmazlıklar vardır.

Hükümetler ve kalkınma ajansları gibi farklı birliktelikler sosyal politikalar konusunda farklı anlayışa sahiptir. Avrupa geleneğindeki sosyal politika analizi bağımlı değişken sorunundan, tanımlarından ve ölçümlerinden kayda değer biçimde açığı çekmiştir (Haan, 2007). Bu nedenle sosyal politikanın daha geniş bir anlam ile anlaşılması gerektiğine birçok uzman dikkat çekmiştir. Türkiye’de sosyal politikanın ilmi bir disiplin haline gelmesi ve sosyal politika ile ilgili bir bölümün kurulmasını sağlayan Prof.Dr. Kessler’in de açıkça belirttiği gibi, sosyal politika demek, her çağda ve her sistemde sosyal sınıflar arasındaki değişimler, hareketler, zıtlıklar ve anlaşmazlıklar karşısında devletin sürekliliğini sağlamak, hukuka tedrici ve planlı bir surette yeni şekiller vermek ve hukuku yenileştirmek demektir (Kessler, 1945; Koyunoğlu, 2002).

Sosyal politikanın dar anlamı ile kabul edilmesi, kapitalizm dışındaki sistemlerin toplumun refahını ve huzurunu sağlamak için hiçbir tedbire ihtiyaç duymayacağı, hatta kapitalist olmayan toplumlarda bu gibi tedbirlerin gereksiz olduğu sonucunu doğurur ki bunun yanlışlığı apaçık ortadadır (Koyunoğlu, 2002). Sosyal politikaların endüstrileşme ile ilişkisi olduğunu belirtip beraberinde getirdiği sosyal sorunlara çözüm yolları ürettiğini vurguladığımız için üretilen politikaların toplumun her kesimince erişilebilir olması gerektiğini de söylemek yanlış olmayacaktır. Belli bir grup, zümre ya da sınıfın çıkarlarına hizmet etmekten ziyade vatandaşların ve ülkedeki unsurların bütününe kucaklamalıdır. Bu bağlamda sosyal politikayı ekonomik sistemler ve kurumlar

açısından irdelemek mümkün olduğu gibi hukuk, sosyoloji, siyaset, sosyal hizmetler, siyasal ilimler, kamu yönetimi, iktisat gibi birçok bilim dalının bir araya geldiği bir alan olarak ta ele almak gerekir.

Kavramsal Tartışmaların Devamı

Sosyal politikaya ilişkin kavramsal tartışmalarda sosyal politika modelleri de önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü tarihsel, toplumsal koşullara, politik güç dengelerine ve sosyal mücadelelerin düzeyine bağlı olarak birbirinden oldukça farklı sosyal politika modelleri ortaya çıkmıştır (Çelik, 2010). Sosyal politika ve sosyal devlet modelleri konusunda Esping-Andersen (1990) çok bilinen üçlü bir sınıflandırmaya sahiptir. Bu sınıflandırmada liberal (ABD, Kanada, Avustralya ile 1980 sonrası İngiltere ve İrlanda), İskandinav (İskandinav Ülkeleri), Korporatist Orta Avrupa devlet modeli (Almanya, Fransa, Avusturya) yer alır.

Liberal modelde parasız kamu hizmetlerinin düzeyi düşük, gelir eşitsizliği yüksektir. Devlet müdahalesi, sosyal refahın finansmanından daha çok piyasa düzenlemeleri şeklindedir ve model piyasa çözümlerini desteklemeyi ön plana alır. İskandinav model hükümetin rolüne yüklediği önem açısından, uluslararası arena da tek modeldir. Sosyal hakların en fazla kurumsallaştığı ve piyasa dışından sağlanabildiği, meta olmaktan çıkarıldığı (dekomodifikasyon) politika anlayışıdır. Parasız kamu hizmetlerinin düzeyi yüksek, sınıflar arası tabakalaşma ise bu modelde daha düşüktür. Sosyal harcamalara doğrudan hükümet tarafından finansman sağlanır. Sosyal güvenlik sistemlerinde katılımcılardan alınan primlerin önemli yer tuttuğu iki modelin karışımı olan Korporatist Orta Avrupa modelinde ise, muhafazakâr öğeler; aile reisinin gelirin güvenceye alınması ve var olan sınıf farklarının ve statülerin korunması öncelikli konudur (Esping-Andersen, 1990; Koray, 2002; Çelik, 2010; Toprak, 2015; Aydın ve Çakmak, 2017).

Modeller birbirinden sosyal hakların ne ölçüde piyasa dışından sağlandığı, diğer bir ifade ile meta olmaktan çıkarıldığı; sosyal haklara ilişkin kamusal yükümlülüklerin düzeyi, piyasaya müdahalenin derinliği gibi ölçütlerle ayrılmaktadır. 20. yüzyılın son çeyreğinden başlayarak Kıta Avrupası sosyal refah devletinin Anglo-sakson modeline evrilme yönünde güçlü bir baskı altında olduğu bilinmektedir (Çelik, 2010). Sosyal politikanın ilk konularından biri çalışma ilişkilerinde işçilerin korunmasıken kapsamı genişledikçe konuları da genişlemiş ve çalışmalar sosyal politika ölçütlerine göre

devletleri sınıflandırmaya kadar ilerlemiştir. Bu bağlamda toplumun refahını ilgilendiren tüm konuların, sosyal politika konuları olduğunu ifade etmek gerekir.

Sosyalist seçeneğin çökmesi, ekonominin küreselleşmesi ve ulus devletlerinin göreceli olarak azalması gibi daha pek çok etken, refah devletinde II. Dünya Savaşı'ndan beri sosyal politika ve sosyal refahla ilgili temel düşünce ve varsayımların tekrar gözden geçirilmesine yol açmıştır (Mishra, 1999). Sanayileşmiş toplumlardaki refah devletinde kamuoyu, sosyal boyutun öneminin vurgulanmasında ve sosyal standartların oluşumunda çok önemlidir. Dikkate değer bir gerçek, eğitim harcamaları ve emekli maaşları gibi evrensel programlarla sosyal programların popüleritesinin sürmesidir. Sosyal standartların ülkelerde hızla artışı kıyaslama şeklinde olmuş, zaman içinde süregelen bu davranışlar bütün Batı ülkelerinde yaygınlaşmıştır (Mishra, 1999; Gökbunar ve diğ., 2008).

T.H. Marshall (1949)'a göre burada önemli olan, medeni hayatın somut dayanaklarının genel olarak zenginleşmesi, riskin ve güvensizliğin genel olarak hafifletilmesi, her seviyede - sağlıklı ile hasta, çalışan ile işsiz, yaşlı ile genç, bekâr ile aile babası arasındaki gibi - eşitsizliklerin azaltılmasıdır (Pierson ve Castles, 2006). Burada, sınıflar arasında değil, tek bir sınıfmış gibi muamele edilen nüfus içerisindeki bireyler arasında bir eşitleme söz konusudur (Buğra ve Keyder, 2010). Söz konusu eşitleme çabası için sosyal politika, refahı ve esenliğini sağlamak amacıyla toplum içinde insanlara hizmet geliştirip sunar ve insanların ihtiyaçlarını karşılar diyebiliriz (Alcock ve May, 2014). İlaveten bu eşitleme çabası sosyal politikaların gelişimine zemin hazırlayan feodalitenin çöküşü, coğrafi keşifler ve endüstrileşme gibi faktörlerin getirisi olan kültürel bir miras ta olabilir. İnsan emeğine ilişkin en büyük değişmelerin endüstrileşme ile başladığı düşünüldüğünde endüstrileşme birçok açıdan yeniliktir. Nitekim ortaçağ ve feodal yapı, coğrafi keşifler ve endüstrileşme gibi oluşumlar birbirini takip etmiştir.

ORTAÇAĞ VE FEODAL YAPI

Günümüzün modern devlet tipinin tarihsel kökenlerini ve gelişimini inceleyen tarihçi Poggi (1978)'ye göre Batı'da bugünkü Almanya ve Fransa'yı oluşturan topraklar üzerinde feodalitenin ortaya çıkışı üç önemli gelişmeden kaynaklanmıştır. Batı Roma

imparatorluğunun hem merkezileşmiş bir hükümet sistemi olarak hem de belediyeler çevresinde toplanmış bir yönetim sistemi olarak yıkılması, Vokerwanderungen diye anılan kabile topluluklarının kitlesel olarak yer değiştirmeleri, Batı Avrupa'da yaşayan insanlar ve bunlarla diğer yörelerin insanları arasındaki iletişim ve ticaret yollarının Akdeniz'den sapması (Ülgen, 2010). Bu üç gelişmenin de etkisi ile Batı Avrupa'da oluşan yeni toplumsal - siyasal örgütlenme, Yunan - Roma geçmişinden, Cermen kabilelerinin geleneksel ilişkilerinden ve Hıristiyan dünya görüşünden gelen öğelerin kendine özgü bir birleşimini ifade etmektedir. Feodalite, merkezi iktidarın yok olduğu karışıklıkların ve güvensizliklerin yerleştiği ticaretin neredeyse durduğu kent yaşamının önemini yitirdiği bir ortamda ortaya çıkmıştır (Moore, 2002; Le Goff, 2009; Ülgen, 2010).

Feodalite; mülkiyet ve egemenliğin birbirine katıldığı siyasal iktidar ile ekonomik iktidarın aynı kişide birleştiği ve dönemin üretim yapısı kadar yönetim yapısını da anlatan bir kavram olmaktadır (Koray, 2008). Kilise ve toprak sahiplerinin tartışmasız otorite olması, zenginlik, güç ve düşüncenin bu iki unsurda bulunması, temel ihtiyaçların karşılanması hususunda kısıtlı ve dar bir tarım ekonomisinin işlemesi, korkuya dayalı bir dünya düzeninin sürdürülmesi, savaş, yıkım, salgın ve ölümlerin eksik olmaması orta çağ Avrupası ve Feodal yapının beslendiği kaynaklardır. Feodal dönemin üretim yapısının özeti Koray'ın kaleminden aşağıdaki gibidir:

“Toprağın toprak sahipleri arasında bölünüşü, bu topraklar üzerinde siyasal iktidarında bölünüşü anlamına gelmektedir. Bu feodal yapı, Doğu'daki gibi iktidarın tek elde toplanması, merkezileşmesi ve mutlaklaşmasını önlemekte ancak çok otoriteli bir düzende siyasal iktidarsızlığa neden olmaktadır. Ayrıca ortaçağın tek üretici sınıfı köylülerdir. Hem kilise hem de toprak sahibi için çalışırlar; yine de ne ezilmekten ne de günahkâr olmaktan kurtulabilirlerdi. Bunlar arasında serfler toprakla birlikte alınıp satılabilirlerdi, bağlı oldukları topraktan kaçmaları mümkün değildi ve yakalandıklarında çok ağır şekilde cezalandırılırlardı. Serflerin yanı sıra özgür köylülerde vardı ancak lordun toprağını kiracı ve ortakçı olarak işleyen köylülerde lorda bağımlıydılar. Hayatlarındaki her şey için ya toprak sahibinden ya da kiliseden izin almak zorundaydılar. Bu katı sistem içerisinde hoşgörüye, farklılıklara kapalı bir toplum söz konusudur.” (Koray, 2008: 44-45).

Böyle bir dönemde baskıcı yöneticilerin yavaş yavaş yok olması ve kapalı toplumun dış dünya ile ilişki kurması her geçen gün zorunlu hale gelmekteydi. Feodal dönemde birden çok kişinin toprak üzerinde söz hakkı olmasından dolayı insanlık yeni bir düzen arayışına gitmek istiyordu. Ticaret sayesinde bilginin paylaşımı için yeni yolların keşfedilmesi gerekiyordu. Orta Çağ Avrupa'sının tüm dünya ile iletişim kurmak

istememesi ve İstanbul'un fethi ile Osmanlı'nın genişlemesi de Avrupa'yı kendine getirmişti. Nitekim feodalitenin çözülüşü kaçınılmaz bir süreç olarak kendini göstermişti.

FEODALİTE'NİN ÇÖZÜLÜŞÜ: COĞRAFİ KEŞİFLER

Daha önce karayoluyla yapılan Uzakdoğu seferlerinin, deniz yoluyla yapılan ticaretin sağladığı karı sağlamayacağı açıktır. Bu iyi bilindiğinden İtalyanlar, İspanyollar ve Portekizlilerin Afrika'nın çevresini dolaşmak için düzenledikleri yüzlerce sefer söz konusudur. Sonunda Vasco De Gama 1497 yılında Ümit Burnu'nu dolaşarak Hindistan'a gitmeyi başarmıştır. Bu seferde kar; bire karşı 6000 olunca seferler çok cazip gelmiştir (Huberman, 1991). Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'nin 1613 ile 1653 yılları arasındaki yıllık karı 640.000 altındır (Huberman, 1991). Uzakdoğu ticareti büyük karlar getirmeye başlayınca, hem pazarlar ve ticaret büyümüş hem de ticaret dünyası kurumsallaşmaya başlamıştır.

Ümit Burnu'nun bulunması, arkadan Amerika kıtasının keşfi Avrupa'ya zenginliğin yolunu açmıştır. Bu sermaye birikimi arttıkça ve daha önemlisi bu sermayeyi kullanan yeni orta sınıf büyüyüp güçlendikçe hem eski toplumsal yapı alt üst olmakta hem bu baskıcı toplumsal yapıya karşı özgürleşmenin yolları döşenmekte hem de teknik buluşlara ve yeni üretici güçlere doğru gidiş hızlanmaktadır. Avrupa'ya para akmakta aynı zamanda zenginlik el değiştirmektedir. Avrupa'yı zengin ederken bu ticaret yalnızca mal değil insan ticaretini de kapsamaktadır. Köle ticareti 16. yüzyıl başlarında ortaya çıkmış ve yüzyıl boyunca kral ve kraliçelerin de ortak olduğu en karlı ticaret alanı olarak devam etmiştir (Koray, 2008). Ticaret geliştikçe pazarlar ve kentler büyümüş, köylülerde bu kaçınılmaz dönüşüm içindeki yerlerini almaya başlamıştır. Güçlenen ticari ilişkiler ve artan zenginlikle birlikte burjuva (kentsoylu) denilen yeni bir sınıf ortaya çıkmıştır. Bu sınıf büyüdükçe feodal iktidara karşı koymaya başlamış ve yapı önce zayıflamış sonrasında yıkılma sürecine girmiştir.

Öte yandan Koray (2008)'a göre Avrupa'da aynı dönemde okumaya, eğitime önem veren, bilimin, tekniğin ve sanatın desteklenmesini isteyen akımlar da söz konusudur. İtalya'da yaşanan Rönesans - Yeniden Doğu zaman içerisinde tüm Avrupa'yı etkisi altına alan bir yayılım göstermektedir. Coğrafi keşiflerle birlikte bilimsel keşifler de düşünce dünyasının gelişmesi de Avrupa'nın çehresini ve geleceğini değiştiren gelişmeler olarak ortaya çıkmıştır. Bilimde, sanatta, matematikte, felsefede ortaya

çıkan bu ilerlemelerle de, aydınlanmanın tohumları atıldığı gibi insan ve dünya keşfedildikçe insanı özgürleştiren gelişmelerde kaçınılmaz olmuştur. Örneğin Avrupa' da 1440'lı yılların ortasında matbaa bulunmuş ve Avrupa basılı kitapla tanışmıştır (Attali, 1992; Koray 2008). Okuma becerisinin yaygınlaşması ise zamanın düşüncesini ve Avrupa'yı artık hiçbir uygulamayla kıyaslanamayacak kadar güçlü hale getirecektir (Attali, 1992).

ENDÜSTRİLEŞME VE YENİ DÜŞÜNCELER

İnsan emeğine ilişkin en büyük değişimler endüstrileşme ile başlar. Endüstrileşme, basit aletlerin kullanıldığı atölye ve tezgâh üretiminin yerine yeni buluşların kullanıldığı makinelerle donatılan fabrikaların üretime geçmesidir. Buhar gücü gibi yeni bir enerji kaynağının harekete geçirdiği makinenin insan, yel, su ve hayvan gibi daha doğal öğelerden kaynaklanan enerjinin yerini almasıdır (Talas, 1992). Endüstrileşme, pamukla buharın evlenmesi, birçok açıdan yeniliktir. Buhar gücüyle çalışan iplik eğirme makineleri ve dokuma tezgâhları devreye sokularak, insan gücünün başaramayacağı ölçüde üretim yapma olanağı sağlanmıştır. Buharlı lokomotifler, gemiler derken, elektriğin endüstride kullanılmaya başlanmasıyla endüstriyel üretimin egemen olduğu yepyeni bir çağa doğru yol alınmıştır (Koray, 2008).

Endüstrileşme ile birlikte teknolojiye eğitime, hukuktan güvenliğe, kamu yönetiminden çalışma ekonomisine ve hatta uluslararası ilişkilere kadar sosyal politika alanlarında pek çok değişim yaşandığı gibi vuku bulan yeni toplumsal dinamikler çarpıcı bir şekilde sosyal sorunların form değiştirmesini sağlamış, siyasal değişimleri de başlatmıştır. R. Owen, iyi verim alabilmek için işverenlere makinelere nasıl bakıyorsanız, işçilerinize de hiç değilse bir makine kadar değer vererek iyi koşullar altında çalıştırın, bu sizin yararınıza olacaktır tavsiyesinde bulunarak endüstri devriminin yarattığı olumsuz koşullarına karşı tepkisini göstermiştir (Manning, 2003). Owen, çalışma yaşamında kadın ve çocukların korunması, işçi kooperatiflerinin ve sendikaların kurulması, işçi konutlarının inşası, işgücü sağlığı ve güvenliği gibi uygulamaları ilk kez kendi fabrikalarında başlatarak öncülük etmiştir. O dönemde çalışma koşullarının iyileştirilmesiyle ilgili hukuksal düzenlemelerin yapılması konusunda hem kendi ülkesinde hem de uluslararası düzeyde girişimlerde bulunmuştur. Çalışma sürelerinin günlük 16 saatten

13 saate düşürülmesini ve çalışma yaşının on ikiye yükseltilmesini sağlamıştır (Taşpınar, 2006).

Aybay (1970)'a göre Robert Owen, endüstrileşmenin İngiltere'de yarattığı olumsuz çalışma koşullarına karşın değişik düşünceleri olan ve bunları kendi işletmesinde uygulayan bir sanayicidir. Uyguladığı daha insancıl koşulların işletmesinde daha verimli sonuçlar vermesi üzerine, bu görüşleri dile getiren birçok deneme kaleme almıştır. Ayrıca Owen, "*What is Socialism? / Sosyalizm nedir?*" başlığını taşıyan bir kitap yazarak sosyalizm sözcüğünü de ilk kullanan kişi olmuştur. Diğer taraftan Marx endüstrileşmenin doğurduğu sorunların kapitalist toplum düzeni içinde kalınarak ve reformlar yapılarak çözülemeyeceğini savunur. Çözüm, kapitalist düzenin devrim yoluyla tasfiye edilmesidir.

Marx, üretim araçları üzerindeki mülkiyet hakkının devlete geçmesini savunur. Sosyalizm aşamasında tüm servet devlete geçecek, komünizm aşamasında ise tüm servet toplumsallaşacaktır. Marx diğer düşünürlerin tersine sosyal politikalara karşı çıkmıştır. Ona göre sosyal politika, kapitalist düzenin kendi sürekliliğini ve kurumlarını korumak amacıyla ortaya koyduğu oyalama aracıdır çünkü işçilere tanınan hak ve özgürlükler, işsizler ordusunun oluşmasına engel olamamaktadır (Taşpınar, 2006). Marx'ın düşünceleri işçi sınıfı üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuş ve bu düşünceler ışığı altında devrimci işçi hareketleri yaşanmıştır. Zamanla işçi sınıfının genel oy hakkı kazanması ile bu görüşler yumuşamaya başlamış; Avrupa'nın 21.yüzyıldaki kendine özgü ekonomik, sosyal, siyasal modelinin kurulmasına zemin hazırlanmıştır.

SONUÇ

Sosyal politikaların günümüzde ele alınış biçimi sadece endüstrileşmenin beraberinde getirdiği sosyal sorunları çözmek amacıyla değildir. Gelecek kuşağın yaşam kalitesini yükseltmek, insan haklarına ve onuruna saygı standartlarını düzenlemek, hukuk kurallarının işleyişini kolaylaştırmak, toplumun huzur ve esenliğini sağlamak için nitelikli adımlar atmak sosyal politikaların planlaması için yeterli olan diğer faktörler arasındadır. Öte yandan sosyal politikaların gelişimi ve kapsamı ele alınırken endüstrileşmeyle yakaladığı etkileşim düzeyi de unutulmamalıdır. Sosyal politikalar ve endüstrileşme arasındaki ilişki göz ardı edilmemelidir.

Endüstrileşme ile birlikte üretim güçleri, ilişkileri ve yerleri farklılaşmıştır. Üretim seri ve standart hale gelmiş, büyük işletmelerle birlikte yığınla ürün piyasaya sürülmüştür. Haliyle büyük işletmeler büyük pazarları doğurmuştur. Teknoloji ön plana çıkmış, sermaye el değiştirmiştir. Burjuva sınıfı bile sanayi burjuvazisine dönüşmüş, insan emeği giderek üretimden kopmuş ve el değiştiren sermayeye bağımlı hale gelmiştir. Yalnızca sanayi, ticaret ve çalışma yaşamı değil endüstrileşmeye bağlı olarak aile yapısı, sosyal ilişkiler, değerler sistemi de değişmiştir. Endüstrileşmenin yarattığı stres geçmişte feodal yapının çözülmesinden Dünya Savaşlarına kadar pek çok oluşuma zemin hazırlamıştır.

Sonuçta bütün bu oluşumlar, yenilik gereksinimi ve sosyal sorunları çözme isteği de sosyal politikaların şekillenmesini beslemiştir. Beslemeye devam edeceği de düşünülmektedir çünkü sosyal politikalar büyüyen ve yaygınlaşan sosyal sorunlar karşısında hem ulusal hem de küresel ölçekte çözümler düşünmektedir. İlerleyen dönemlerde sosyal politika uygulamalarının kapsamının, boyutlarının, içeriğinin, ölçütlerinin ve dağılımının değişebileceği gözlemlenebilir.

KAYNAKÇA

- Alcock, P. ve May, M. (2014). *Social policy in Britain*. (Fourth Edition), Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Attali, J. (1999). 1492. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Aybay, R. (1970). *Sosyalizmin öncülerinden Robert Owen*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydın, M. K. ve Çakmak, E. E. (2017). Sosyal devletin temelleri. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34(1), 11-19.
- Buğra, A. ve Çağlar K. (2010). *Sosyal politika yazıları*. (Dördüncü basım), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Burden, T. (1998). *Social policy and welfare: A clear guide*. London: Pluto Press.
- Coffey, A. (2004). *Reconceptualizing social policy: Sociological perspectives on contemporary social policy*. (First published), Berkshire: Open university press.
- Çelik, A. (2010). Muhafazakâr sosyal politika yönelimi: Hak Yerine yardım-yükümlülük yerine hayirseverlik. *Journal of Political Sciences*, 42, 63-81.

- De Haan, A. (2007). *Reclaiming social policy: Globalization, social exclusion and new poverty reduction strategies*. (First published), New York: Palgrave Macmillan.
- Ersöz, H. (2003). Doğuştan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 53(2), 119-143.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Fert, İ. (2007). *Sosyal politika ve suç ilişkisi ülkemiz suç profili açısından bir değerlendirme*. Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Gökbunar, R., Özdemir, H. ve Uğur, A. (2008). Küreselleşme kısıracındaki refah devletinde sosyal refah harcamaları. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9(2), 158-173.
- Huberman, L. (1991). *Feodal toplumdun yirminci yüzyıla*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kessler, G. (1945). *İçtimai siyaset*. İstanbul: Milli Mecbua Basımevi.
- Koray, M. (2002). *Avrupa toplum modeli*. İstanbul: Tüses Yayını.
- Koray, M. (2008). *Sosyal politika*. (Üçüncü baskı), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Koyunoğlu, H. H. (2002). *Sosyal politika açısından vakıflar XVII. yüzyıl İstanbul örneği*. Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Le Goff, J. (2009). *The birth of Europe*. (Çev. Ed.: Janet, L.), USA: Blackwell Publishing.
- Manning, N. (2003). Welfare, ideology and social teory. İçinde: J. Baldock, N. Manning ve S. Vickerstaff (Eds.). *Social Policy* (2nd ed., ss. 52-78). Oxford: Oxford University Press.
- Mishra, R. (1999). *Globalization and the welfare state*. UK: Edward Elgar Publishing.
- Moore, J. W. (2002). The crisis of feudalism: An environmental history. *Organization & Environment*, 15(3), 301-322.
- Özaydın, M. M. (2008). Küresel etkilerle şekillenen sosyal politika anlayışı ekseninde sosyal politikaların geleceğini tartışmak. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 1-18.

- Poggi, G. (1978). *The development of the modern state: A sociological introduction*. Londra: Hutchinson University Library.
- Şenkal, A. (2005). *Küreselleşme sürecinde sosyal politika*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Talas, C. (1992). *Türkiye'nin açıklamalı sosyal politika tarihi*. (Birinci basım), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Toprak, D. (2015). Uygulamada ortaya çıkan farklı refah devleti modelleri üzerine bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 151-175.
- Taşpınar, N. S. (2007). *Avrupa Birliği sosyal politikası: Avrupa Birliği sosyal modeli ve Türkiye*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Titmuss, R. M. (1974). *Social policy: An introduction*. New York: Pantheon Books.
- Uğurlu, M. (2006). *Türkiye'de sivil toplum - sosyal politika ilişkileri*. Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, İzmit.
- Ülgen, P. (2010). Ortaçağ Avrupası'nda feodal sisteme genel bir bakış. *Mukaddime*, 1(1), 1-18.
- Zastrow, C. (1993). *Introduction to social work and social welfare*. (Fifth ed.), California: Brooks Cole.